

N:o 12.

Af herr **T. Zetterstrand**, om *skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till lag angående upphäfvande af fideikommiss med afseende på fast och lös egendom m. m.*

Under de sistförflutna femton åren har frågan om upphäfvande af fideikommissstiftelser åtta gånger behandlats af kamrarne, utan att desamma kunnat enas om något beslut, syftande på ändring i de bestående förhållandena.

Oafsedt att de ofta återkommande yrkandena i ämnet ådagalägga ett lifligt intresse för frågans lösning, så torde man med fullt fog kunna påstå, att den allmänna opinionen, äfven inom för öfrigt mycket konservativa kretsar, på senare tiden allt mera enats om önskvärdheten af fideikommissinstitutionens snara afskaffande.

Då frågan på denna grund efter ett fyraårigt hvilostånd å nyö väckes på tal, må det tillåtas mig att i förstone söka bemöta de skäl, som vid ärendets sista behandling anfördes mot ett bifall till den påyrkade reformen.

Det sades bland annat, att fideikommissen vore »blandade bäst skötta egendomarne» och att de vore »bättre skötta, än de små hemansegarnes jord i allmänhet kunde skötas».

Beträffande detta påstående vill jag visst icke förneka de faktiska förhållanden, att ett stort antal fideikommissegendomar äro väl häfdade,

att bland dem äfven finnas flera, som skötas på ett mönstergildt sätt, samt att fideikommissen, såsom merendels belägna i våra bördigare landsdelar och omfattande stora jordarealer, hafva goda förutsättningar att gifva större afkastningar än sådana mindre hemmansdelar, hvilkas egare icke mäga att draga fördel af nutidens många arbetsbesparande maskiner och öfriga hjälpmedel.

Men häraf får man ingalunda draga de slutsatser, att fideikommissen *i allmänhet* skulle skötas så synnerligen väl, eller att, under i öfrigt lika förhållanden, en fideikommissinnehafvare finge antagas sköta sin jord bättre än den, som vore egare till jorden.

Tvärtom visar just erfarenheten, att en mängd fideikommissier högeligen vanskötas och att åtskilliga sådana snart sagdt ligga i lägervall, ofta nog såsom en följd af fideikommissbrevfvens otidsenliga bestämmelser, hvilket med skärpa och sakkunskap framhålles i Rikets Ständers skrifvelse af den 27 mars 1810, till hvilken skrifvelse, senast intagen i 1894 års lagutskottsutlåtande n:o 41 sidd. 8 och 9, jag vördsam tillåter mig att hänvisa.

Det har vidare påståtts, att för dem, som vilja köpa jord, finnas tillräckligt många andra jordbrukslägenheter att förvärfva, hvadan fideikommissinstitutionens upphäfvande med afseende å de mindre bemedlade icke kan medföra någon verkan.

Hvad detta påstående angår, så må det villigt erkännas, att den befintliga tillgången på jord inom landet är så stor, att man icke kan, såsom äfven skett, påstå, att en styckning af fideikommissen skulle vara nödvändig för att skaffa jordbruk åt de mindre bemedlade, men å andra sidan lärer det icke kunna förnekas, att vissa fideikommissegendomar hafva sådan belägenhet och så beskaffade egofigurer, att afsöndringar från eller styckningar af desamma skulle lända till fördel ej allenast för landets kultivering, utan äfven för sjelfva fideikommissens skötsel; och då man numera temligen allmänt hyser de åsigter, att man i möjligaste måtto bör främja en sund jordstyckning och derjemte motverka bildandet af stora fastighetskomplex, skulle det väl förefalla besynnerligt, om man samtidigt kunde finna det ur statsökonomisk synpunkt lämpligt att bibehålla ett rättsinstitut, som åsyftar att hindra jordstyckning och till all tid sammanhålla redan befintliga fastighetskomplex.

Ytterligare har framhållits, att åtminstone några af våra gamla historiska familjer ännu kunna befinna sig i välstånd, tack vare innehafvandet af fideikommiss; att den, som eger ett fideikommiss, genom insättningar i någon lifränte- och kapitalförsäkringsanstalt kan betrygga sina yngre barns framtid, samt att man ej för mycket bör fästa sig vid den omständigheten, att i en familj det ena barnet blir rikare än det andra, helst som personer i allmänhet ega laglig rätt att, äfven om bröstarfvingar finnas, förordna om sin förmögenhet.

Häremot vill jag inlägga min bestämda protest, ty ehuru väl innehafvandet af fideikommiss ostridigt bereder vissa medlemmar af vår aristokrati större lätthet än eljest att nå en mera framskjuten social och politisk betydelse, måste man dock betänka, att dylik fördel endast tillkommer enstaka medlemmar af familjerna och ofta vinnes på bekostnad af syskon, som i många fall skulle varit bättre skickade att gagna sitt land och uppehålla familjens traditioner; att medvetandet om en framdeles erhållande förmögenhet ofta har ett demoraliserande inflytande; att fideikommissbestämmelserna i stället för att verka sammanhållande ofta alstra tvister och bitterhet inom slägterna; att, om en fideikommissinnehafvare vill genom kapitalbildning sörja för sina från fideikommisset utslutna barn, detta kan menligt inverka på egendomens skötsel, samt att, om fadern ej hinner betrygga dessa barns framtida utkomst, de vid hans frånfälle kunna komma i den föga afundsvärda belägenhet att antingen nödgas afbryta påbörjade studier, försaka tidigare lefnadsvanor och vid sjukdomsfall råka i nöd eller ock för studiernas fortsättande eller erhållande af nödortfigt uppehälle blifva beroende af den nye fideikommissariens godtycke.

Då nu härtill kommer, att det svenska folket med stolthet kan åberopa, att redan i den gråa forntiden hvarje bröstarfvinges arfsrätt var genom lag fastslagen, att i midten af detta sekel qvinna tillerkändes lika arfsrätt mot man, samt att åtminstone laglotten ej kan utan giltiga grunder afhändas någon, kan det icke annat än i högsta grad kränka rättsmedvetandet, att inom ett fåtal svenska familjer dessa rättsgrundsatser förmedelst fideikommissinstitutionen blifvit fullständigt åsidosatta.

Desslikes har med stor skärpa betonats, att redan bestående fideikommissstiftelser ej kunde ändras, enär man derigenom skulle

afvika från den allmänna rättsgrundsats, att civillagstiftning ej får medföra retroaktiv verkan.

Ett strängt fasthållande vid en dylik uppfattning skulle ju uppenbart leda derhän, att under det arfs- och testamentslagar, ja, sjelfva grundlagarne liksom allt annat menskligt äro underkastade förändring, så skulle enskilda personers bestämmelser, om än aldrig så afvita, blott de meddelats före år 1810 samt upptecknats i något slags fideikommissbref, blifva för evig tid bestående.

Frånsedt det förnuftsvidriga derutinnan, måste man väl medgifva, att det icke är så helt bestämdt med påståendet om den åsyftade reformens retroaktiva verkan, ty ingen afser väl att i någon mån rubba nuvarande fideikommissinnehafvares rätt, likasom det väl torde vara gifvet, att man för att mildra öfvergången till de nya förhållandena skall låta lagen träda i kraft först efter de närmaste fideikommissariernas fränfalle, under hvilka förhållanden någon fruktan för rättskränkning ej bör lägga hinder i vägen för att göra rikets arfslagar i framtiden allmänneligen gällande.

Slutligen har man uttalat den farhåga, att konsekvensen af fideikommissens upphäfvande skulle blifva ett upphäfvande jemväl af sådana förordnanden, som blifvit gjorda till förmån för allehanda inrättningar, såsom kyrkor, fattigvård m. m., ja, att sjelfva den kungliga familjens arfsrätt skulle sättas på spel.

Att bemöta dylika hugskott af en uppjagad fantasi torde dock vara öfverflödigt, ty en hvar lärer nog utan allt för vidlyftig eftertanke observera *dels* skilnaden mellan att fränhända bestående institutioner dem tillerkända förmåner samt att lagstifta om enskilda, ännu ofödda individens arfsförhållanden *och dels* den omständigheten, att medan laga förbud redan finnes mot nya fideikommiss' instiftande, lägger lagen ej något hinder i vägen för donationer till allmännyttiga ändamål, hvilka donationer helt säkert komma att allt framgent snarare uppmuntras än stärfjas, i den mån de ej komma i strid mot statens välförstådda intressen.

Efter denna lilla polemik må det tillåtas mig korteligen yrka, att då fideikommissinstitutionen snarare motverkar än främjar landets kultivering, medför en mängd påtagliga missförhållanden samt står i uppenbar strid mot nutida rättsmedvetandet, Riksdagen måtte i den form, som kan finnas lämpligt, uttala sig för afskaffande af allt hvad fideikommiss heter, på land och i stad, i fast eller lös egendom; och får jag i sådant afseende hemställa,

att Riksdagen måtte i skrifvelse anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommissstiftelser i fast och lös egendom på land och i stad upphävas, äfvensom förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af rättsförhållandena vid sista innehafvarnes död må erfordras.

Stockholm den 21 januari 1898.

T. Zetterstrand.